

PRILOG EKONOMSKO-DRUŠTVENOJ BORBI DONJEG PONERETA VLJA OKO ISKORIŠTAVANJA RIBOLOVA POLOVICOM XVIII STOLJEĆA

Ante Josip Soldo

Nakon osvajanja Neretvanske krajine za Morejskog rata (1683—1699), mletačke su vlasti nastojale, iz vojničkih a i privrednih razloga, napučiti rijetko naseljene krajeve oko rijeke Neretve. Stoga su mletački zapovjednici, niži časnici, narodne vođe pa i svećenici nagovarali glavare hercegovačkih obližnjih mjesta da siđu u Poneretavlje.

Pod utjecajem propagande dolazilo je u više navrata do migracija od kojih su najvažnije dvije. Iz Klobuka su pod serdarima Bebićima sišle u Neretvansku krajinu obitelji smještene u Desnama i Baćini.¹ S druge strane je Zažablje bilo kraj za kojim su posezali ne samo Mlečani nego i Dubrovčani. Mlečani su preko župnika don Petra Dragobratića uspješno pregovarali sa serdarima Nonkovićima (ili Nunković) iz Broćanca. Njih su mletački vojskovođe htjeli prvotno smjestiti u pogranično selo Slivno, ali, kako su se oni nećkali, konačno oko sigurnijeg Opuzena gdje su 4. prosinca 1684. potpisani uvjeti prijelaza. Novim ugovorom 1686. g. sklopljenim u Zadru ostvarilo se naseljavanje naroda oko opuzenske tvrđave. U međuvremenu, a i kasnije, smještavali su se pojedinci i skupine na okrajke neplodne močvarne ravnice.

Prema ugovoru u Zadru (1686) prebjeci su od države morali dobiti oranice uz plaćanje desetine, kao znak priznanja državnoga vrhovnog vlasništva, a

---

¹ G. Stanojević, Dalmacija u doba Morejskog rata (1684—1699), Beograd 1962, 121 (On pogrešno donosi imena, tako Bakini mjesto Baćina, a isprava nije izdana u Ussinu nego u Osinju); T. Mačan, Iz povijesti Donjeg Poneretavlja potkraj XVII i na početku XVIII stoljeća, *Hist. zbornik XXI—XXII*, Zagreb 1968—1969, 197. i sl. Opći prov. J. Corner potvrdio je 1. XII 1688. na svojoj galiji u »Porto Osign« da je prešlo 3300 duša, od kojih 200 sposobnih za vojsku pod serdarom Matom Bebićem i harambašom Nikolom Jelavićem, Bartulom Jelavićem, Mijom Žderićem i Grgurom Bebićem. Vojnike je podijelio u 4 kompanije pod tim harambašama da brane Desne, Prnjavić, Vidonje, Brista i okolna sela; prvi će harambaša dobivati 10 dukata, druga trojica po 5 mjesečno, a zavisit će od serdara Bebića (*Arhiv sam. Zaoztroga*, unaprijed ASZ, Fasc. 34, VIII, 5).

obećano im je da će šume i pašnjake uživati bez nameta i ujedno da će, poput Primoraca, biti oslobođeni i drugih poreza.²

Međutim, osnovna je poteškoća bila što oko rijeke Neretve nije bilo dovoljno obradivih površina. To je bilo to teže što su Mlečani odmah od početka davali svojim ljudima, a i narodnim prvacima, brojne i bolje zemlje. Oranica je bilo još manje kad su Mlečani u Malom ratu 1716. g. porušili tvrđavu Čitluk i kad se 1719. g. granica povukla ispod Gabele. Nakon mira opći je providur Alvise Mocenigo podijelio 18. travnja 1719 — ne spominjući Nonkoviće i druge »zaslužne« pojedince, serdarima po 30 kanapa zemlje, kapetanima po 10, a harambašama po 4 kanapa. To, doduše, nije mnogo, ali i zbog toga su ostali dobivali samo 1 kanap po glavi.³ Sigurno da obični seljak Neretvanske krajine nije mogao biti time zadovoljan. Stanje se pogoršalo kad su makarski biskup i kanonici dobili velike površine zemalja u Neretvi. Naime, mletačka je država 1696. g. dodijelila makarskom biskupu i kanonicima plaću u novcu.⁴ Međutim, kako je to bilo opterećenje državnoj blagajni u Splitu, makarskom je kleru 1704. g. dano u Poneretavlju 1268 kanapa zemlje oko Rujnice da bi desetinom od tih zemalja dobivali novac za uzdržavanje. Kanonici, a i biskup, nisu bili time zadovoljni, jer su prihodi s tih zemalja, prema njihovim izjavama, iznosili tek trećinu od prijašnje plaće. Stoga im je senat 1732. g. dodijelio još 1650 kanapa zemalja oko Opuzena, u Lukama te ispod Metkovića. Uzalud su se seljaci protiv toga bunili. Iako su seljaci ostali ekonomski na istome, jer su desetinu mjesto fiskalnoj komori davali kleru, ipak pravno su bili nesigurniji jer zemlja nije bila njihova. U ugovorima se naglašava kako su zemlje vlasništvo kaptola ili biskupske menze. To je unosilo nesigurnost u život neretvanskog stanovništva. Zemlje su davane na obrađivanje, redovno na preporuke župnika ili nadintendanta ili serdara, čime se sloj privilegiranih učvršćivao nad slabo zaštićenim seljacima. Prihode sa zemalja skupljao je zakupnik imenovan od kaptola, kao 30. prosinca 1754. kad je ponovno za tri godine uzeo u zakup desetine makarski građanin Bernard Grubišić, uz obvezu da će u tri rate davati godišnje kaptolu 1611 dukata. Kako je zemlja u Poneretavlju bilo malo, a obrađivanje uz desetinu bilo povoljno, svak je, pa i Nonkovići, uzimao na obrađivanje te oranice ili vinograde.⁵

Mletačka je vlast bila svjesna da su seljaci dobili veoma malo zemalja. Stoga ih je oslobodila nameta od pašnjaka i šuma, a ujedno dopustila slobodu ribolova u blizini njihovih kuća. Time se nastojalo nadoknaditi nedostatak oranica i osigurati »vjernim i zaslužnim« podanicima životni minimum.

² G. Stanojević, n. dj., 119. Zanimljivo je da su i za vrijeme Kandijskog rata Mlečani obećavali prebjezima u Neretvi primorske privilegije, kao 1656. god. stanovnicima Kamena Brda (ASZ, Fasc. 34, VIII, 3). Međutim, toga se kasnije nisu držali.

³ R. Jerković, Malo zemlje i nešto lova. Ima li neretvanski seljak dovoljno zemlje, *Hrvatski glasnik*, Split III/1940, br. 277, 11; ASP, Fasc. 24. VIII, 9—12. Tu je odredbu sigurno zbog nezadovoljstva potvrdio 1. VIII 1723. M. A. Diedo (ASZ, Fasc. 34, VIII, 13—16).

⁴ R. Jerković, n. dj.; I. Smoljan, Neretva, Zagreb 1970, 53.

⁵ U *Arhivu samostana u Makarskoj* (ASM) čuvaju se dvije knjige koje su pripadale makarskom kaptolu, a u njima su upisani brojni stereotipni najamni ugovori kaptolskih i biskupskih zemalja u Neretvi od 1754. do 1805. god.

Pa ipak, i taj, zaista, životni minimum morali su seljaci braniti od pojedinaca ili skupina koji su iskorištavali svoje veze i položaj na štetu najnižih slojeva stanovništva.

Odmah nakon osvajanja Krajine mletačke su vlasti uvidjele korist od iskorištavanja ribolova u mutnim vodama Neretve i njezinim močvarnim ograncima od Metkovića do mora. Već je 17. prosinca 1684. opći providur Petar Valier naredio guvernaduru Ivanu Marinkoviću da, među ostalim, mora bdjeti i nad najmom ribolova i kažnjavati čak jednom od najtežih kazna — veslanjem na galiji — one koji love bez dozvole.⁶

Mlečani su mislili da će moći dobro unajmiti prostrana lovišta, bogata raznim vrstama ribe a osobito jeguljom. Stoga su odlukom općeg providura Marina Zane 16. ožujka 1704, potvrđenom 10. travnja iste godine, vode Neretvanskog bazena proglašene državnim posjedom. Međutim, zbog nedostatka obradivih površina, a da održe ekonomsku ravnotežu stanovništva, vlasti su bile prisiljene prepustiti ribolov onima koje su izvukli iz kršnih predjela Hercegovine i doveli u nezdrave prikrajke prostrane neretvanske baruštine. Dobivši slobodu ribolova, obitelji su morale od ulova plaćati fiskalnoj komori desetine. Nije to bio samo porez od ulova nego, prema srednjovjekovnom shvaćanju, kojeg se Venecija nije nikad oslobodila, država je vlasnik nad svim prirodnim dobrima.

Tu i tamo, izvan naselja, rukavi su rijeke davani pojedincima uz plaćanje određenog nameta fisku. Takvih ustupanja »pošta« — mjesta lova — nije bilo mnogo. Dvadesetih su godina XVIII st. obitelji Knežević, Kadijević, Dragobratović i Zanović iz Slivna (neretvanskog) dobile dozvolu lovljenja riba, i to jegulja u jezeru Zavorju uz godišnje plaćanje 30 lira. To je, na žalbu okolnih seljaka, odredio Savjet 40, a potvrdio terminacijom opći providur Danijel Dolfin 18. rujna 1737.⁷ Pa ipak, seljaci nisu mirovali nego su i 1751. god. — o čemu ćemo govoriti — vodili parnicu protiv tih obitelji, ali je opći providur Jeronim Marija Balbi pisao 14. listopada te godine nadintendantu Nonkoviću da osigura tim porodicama mirno uživanje lovišta.⁸ Jednako je poznato da je opći providur Sebastijan Vendramin 17. listopada 1731. dopustio Tomi Furiosu i njegovoj braći Karalipeo iz Omiša te Josipu Stipančeviću da mogu loviti u Neretvi od Nonkovića kuća u Norinu do uključivo Crne Rijeke, preporučujući im unapređivanje uzgoja riba.⁹ To je dobivanje prava ribolova, i to stranaca, bilo zazorno seljacima koji su se gotovo isključivo hranili ribom, kako zapaža tajni izvjestilac Marije Terezije.¹⁰ Stoga je već 19. rujna 1732. isti opći providur morao zabranjivati ometanje ribolova Stipančeviću.¹¹ Ta investitura nije vje-

⁶ *Hist. arhiv Zadar* (unaprijed HAZ), Spisi op. prov. P. Valiera, II, 15'—16'. Nešto kasnije, 17. V 1697. Al. Mocenigo je, kao i prije njegov predšasnik D. Dolfin, zabranio zbog zdravlja loviti ribu tijekom mjeseca rujna (HAZ, Spisi op. prov. Al. Moceniga, III, 303'). I ovdje zahvaljujem na poznatoj susretljivosti te vrijedne ustanove.

⁷ HAZ, Spisi op. prov. D. Dolfina, I, 184.

⁸ HAZ, Spisi op. prov. G. Balbija, II, 10.

⁹ HAZ, Spisi op. prov. S. Vendramina, III, 207'—208.

¹⁰ G. Novak, Rudarstvo i iskorištavanje rijeka i mora u Dalmaciji u XVIII stoljeću, *Starine JAZU*, knj. 52, Zagreb 1962, 37.

¹¹ HAZ, Spisi op. prov. S. Vendramina, III, 248'.

rojatno dugo trajala, to više što su Karalipeo ili Despotovići imali 1733. god. nepritulika u samom Omišu.¹²

Izuzetak je bila strana porodica Mussura iz Splita. Ona je bila porijeklom iz Krete (Kandije), gdje je posjedovala prostrana imanja. Iz te je porodice bio za Veneciju zaslužni Ivan Andrija, vojni liječnik na Levantu i Dalmaciji. Nakon Kandijskog rata i gubitka Krete (1669), porodica je izgubila svoje posjede, ali je dobila nove oko grada Korona u Moreji — Peloponezu, u Mesinijskom zaljevu. Gubitkom i Moreje, porodica je ponovno ostala bez imanja. Neki od njih nastanili su se u Splitu. Venecija im je, među ostalim posjedima, dala na iskorištavanje ušće Neretve (1726) od Ploča (Porto Tolero) do Osinja uz plaćanje 200 lira splitskoj fiskalnoj komori. Kada su okolni seljaci počeli upadati i loviti na tim »poštama«, opći im je providur Petar Vendramin to zabranio 27. listopada 1727. uz prijetnju globom od 100 dukata u korist gradnja u Zadru,¹³ a 30. travnja 1728. ponovno potvrdio darovnicu.¹⁴ Isto je učinio 23. studenog 1733. opći providur Zorzi Grimani Franji Mussuri, ali je proširio ujedno posjed od Vrata i Misline do Biloga vrata te na Lukavac živi i mrtvi, kao i od Vrata jezera do Kuka.¹⁵ Za to su morali plaćati godišnje komori samo 10 dukata »in recognitione del diretto dominio« Venecije. Takvo proširenje bilo je zazorno siromašnim seljacima koji su protestirali i Vijeće 40 poništilo je 7. siječnja 1737. tu investituru.

Međutim, najveći su nemiri nastali kad su neki, kako u literaturi piše,¹⁶ 1754. god. posegli za tim sitnim privilegijem seljaka.

O tom sporu oko ribolova kod Opuzena i Norina doznajemo dijelom iz bilježaka franjevca Luke Vladmirovića.¹⁷ On je u nauci poznat kao falsifikator isprava kojima je htio uzdignuti svoju obitelj čak do rimskoga a kasnije bosanskog plemstva. Pa ipak, njegovim se bilješkama može uglavnom vjerovati, i to podacima koji se slažu s ispravama općih providura ili sačuvanom njegovom korespondencijom a otkrivaju pozadinu i glavne pokretače sukoba.

Vladmirović je bio 1750. god. imenovan župnikom u Opuzenu, a godinu kasnije (14. veljače) postao je i kapelan regimente kolonela Vinka Rizza. Kao župnik administrativnoga i vojničkoga središta Poneratavlja bio je prijateljski povezan s porodicom Nonkovića. U svome rukopisu »Pripisanje Neretve« po-

¹² Fratar Nikola Gojak u svojoj kronici, napisanoj bosančicom, koja se čuva u makarskom samostanu — uskoro ću je objaviti — iznosi kako je 1733. god. omiški providur Nikola Zane dao ubiti kneza Matiju Despotovića »aliti Karalipeja«. I tada se podigoše braća Despotovići Toma Furioso i Ivan Omanović-Bugarin te ubiše providura i njegovu ženu. Nato je poslana vojska koja im kuće »raskopaše i druge mnoge bandiše . . .« (L. 20^a).

¹³ HAZ, *Spisi op. prov. P. Vendramina*, III, 83.

¹⁴ HAZ, *Spisi op. prov. P. Vendramina*, I, 122'—123.

¹⁵ HAZ, *Spisi op. prov. Z. Grimanija*, I, 104—105.

¹⁶ R. Jerković, n. dj.; I. Smoljan, n. dj., 54.

¹⁷ ASZ, Fasc. 27, I: »Nota necessaria di molte cose successe al P. Luca della famiglia co: Vladmirović da Narenta principiando del 1750. come siegue«. Tu opisuje događaje do početka 1754. god. Važnije su druge bilješke (Fasc. 29, VIII) koje su dio zamišljene radnje o Neretvanskoj krajini. Inače životopis Luke Vladmirovića (1718—1788) prikazao je iscrpno G. Bujas, Kačićevi imitatori u Makarskom primorju do polovine 19. stoljeća, Građa za pov. književnosti Hrvatske, JAZU, knj. 30, Zagreb 1971, 84. i sl. O njegovim izdanim knjigama vidi Š. Urlić, Što je napisao Luka Vladmirović, *Nastavni vjesnik*, Zagreb XX/1911—12, 7, 562—566.

hvalno je prikazao povijest porodice Nonkovića o kojoj je čak napisao i pjesmu.¹⁸ Štoviše, Vladmirović opisuje — a to naglašava i u svojim pismima općim providurima u vrijeme spora pozivajući se na svjedoke Mlečane prokuratora sv. Marka Aleksandra Zena i Lovru Molina — kako je pomogao Ivanu Nonkoviću kad je u Veneciji obolio te u nuždi založio sve što je imao pa čak i duždeve isprave (dukale).¹⁹ Vladmirović se upravo tada nalazio cijelu godinu (1751—1752) u Veneciji skupa s poznatim narodnim pjesnikom Andrijom Kačićem Miošićem.²⁰ Osjetljiv na isprave, pozajmio je 12 dukata od kadeta Ivana Kačića, pridigao ih od Augustina Minota te ih kasnije vratio Nonkoviću u Primorskom Gracu. Kad je Ivan Nonković 4. listopada 1752. preuzeo vicenadintendanturu u Neretvi, mjesto svog nećaka maloljetnog Antuna, Vladmirović mu je održao svečano slovo »o poslušnosti i pohvali podložnika«.

Prijateljstvo s Ivanom Nonkovićem potrajalo je do potkraj 1752. god. Tada su izbili nesporazumi. Iz Makarske su došli kanonici Grgur Šimić i Ivan Glavaš sa zakupnikom Bernardom Grubišićem. Oni su tražili položaj za gradnju mlinice. Nekako u to vrijeme, a i kasnije, počele su se podizati na svakom potoku mlinice o čemu svjedoči podrugljiva pjesma Franje Radmana.²¹ Makarskom je kaptolu sigurno bilo potrebno sagraditi mlinicu na Neretvi da bi se u njoj mljelo žito dobiveno u Krajini. Kanonici su željeli pridobiti za to Nonkovića. Međutim, on je pisao općem providuru u korist naroda koji je negodovao. Viđeci da im naum neće uspjeti, pismeno su se opravdali.

Opasnije je, međutim, bilo djelovanje samog Glavaša iz Slivna (Imotskog). On je bio nemiran i častohlepan te je gotovo cijelog života izazivao neugodnosti o čemu svjedoči satira spomenutog Radmana.²² Glavaš je neko vrijeme bio kancelar Nonkovića i veoma utjecao na Ivanove postupke. Sigurno je već time izazvao jednako častohlepnog Vladmirovića, koji je možda i sam želio postati kancelar i time zadovoljiti bolesnu težnju za uzdizanjem svoje inače seoske porodice. Ipak, među tom dvojicom postojala je bitna razlika. Vladmirović je

¹⁸ ASZ, Fasc. 29, VI: »Pripisanje Neretve i njezina početka i naseljenja do sadašnjega vrimena«. G. Bujas, n. dj., 227—229.

¹⁹ Ivan Nonković boravio je u Veneciji da bi dobio čast kolonela u Sinju. Međutim, 2. IV 1752. teško je obolio te ga je Vladmirović smjestio u ubožnicu (*Ospitale della Carità*). Kako je bio bez novca, Vladmirović mu je dao 6 cekina pomoću kojih se nekako izliječio, ali je u nestašici novaca prodao za 15 cekina Pavlu Kamenaroviću iz Kotora plašt, a založio i grimiznu haljinu i ujedno posuđe i sve što je imao pa čak i 7 originalnih dukala i 25 očevih atestata kod Konstantina Minotta za 16 cekina i 18 lira. Vladmirović je to doznao od Konstantinove žene Ruže te je prvotno zamolio opata Kačića da mu pozajmi novaca, ali kad nije dobio, molio je Janka i Petra Tragetta te konačno dobio 12 cekina od kadeta Jurja Kačića, kasnije kapešana.

²⁰ K. Eterović, Fra Andrija Kačić Miošić, Dubrovnik 1923, 34—35 (separat *Nove revije*). Originalna dozvola provincijala (25. VIII 1751) za to putovanje napisana bosančicom, uz pripomenu »pazite nemojte benaviti po Mlecih, ali nećete...« (ASZ, Fasc. 27, II, 84).

²¹ G. Bujas, n. dj.: to je pjesma »O mlinicama Ivana Pekića« (198—200) ili još bolja »Od velike budalaštine i slave Primoraca i njihova junaštva« koja završava: »U Primorju ispod tvrdi stina — Kogod ima desetak cekina — Neće tužan da vino-grad sadi — Veće trče da mlinice gradi...« (195—196).

²² G. Bujas, n. dj., 190—193, 47, bilj. 40.

bio uvijek jako osjetljiv na nepravde i na njih oštro reagirao, osobito ako se radilo o njegovoj obitelji ili neretvanskom narodu. Bio je, zbilja, velik lokal-patriot i o uzdizanju Neretve napisao više sastavaka a o tome je sigurno raspravljao s poznatim opatom Fortisom.

Naime, prema Vladmiroviću, kuća je Nonkovića bila upala u velik dug od 2000 cekina, što ih je bio potrošio preminuli Luka Nonković s nekom gospodom Feretti u Anconi gdje je bio s mletačkim pomorskim zapovjednikom (Capo del mare). Kako je 1754. god. bio bogat ulov ribe, tako da je narod dobio od riba više od 1000 cekina, Ivan je po nagovoru Glavaša mislio tim novcem podmiriti polovicu porodičnog duga. Stoga je želio oduzeti narodu, nastanjenom oko Norinske kule, pravo na ribolov i time pridignuti svoje ekonomsko stanje, obogatiti se i — primjećuje zajedljivo Vladmirović — oženiti se jednom od nećakinja mletačkog senatora Lovre Molina. Taj je pokušaj izazvao uznemirenost naroda i otvorenu pobunu. Uz narod je pristao Vladmirović.

U pismu od 16. travnja 1754. on iznosi općem providuru²³ kako je Nonković, po Glavaševu nagovoru, izdao nekakve proglase na štetu naroda, ali su po naredbi istog providura poništeni. Kako je sam Vladmirović, čini se, napisao protestno pismo Grimaniju, tako piše u jednom pismu,²⁴ Nonković je ocrnio njega i zaostroškog gvardijana Andriju Kačića Miošića da su neprijatelji same kuće Nonkovića, što nije bila istina jer je Vladmirović održavao uvijek, pa i u najtežim časovima, prijateljske veze s ostalim članovima porodice. Nonković ga je čak htio baciti u okove.

Je li Ivan Nonković nastojao — kako piše Vladmirović — pridobiti Luku, obećavajući 40 kanapa oranica njegovu siromašnom bratu, kojeg je navodno htio postaviti za kapetana i dionika ribolova, teško je utvrditi. Vladmirović, međutim, u bilješkama patetično (»salus populi suprema lex...«) izjavljuje da je ostao uz narod usprkos klevetničkim Glavaševim pismima makarskome biskupu Stjepanu Blaškoviću koji je u to djelomično vjerovao i općem providuru koji u njih nije vjerovao.²⁵ Ogorčen takvim podvalama Vladmirović je u bilješkama natuknuo kako su ga optuživali da je nagovarao narod neka ne daje makarskom kleru desetinu od zemalja, što je sigurno djelomično istinito jer protiv toga upotrebljava jako teške izraze. On je stoga bio premješten u Bačinu (15. I 1754), oduzeta mu je čak i vojnička kapelanija bez pitanja državnih vlasti, a od prve nedjelje korizme i pravo ispovijedanja. Biskup ga, zapravo, i nije mogao teže kazniti.

Pobunjeni glavari i narod u Neretvi ustali su i uputili tužbu na dužda u Veneciju. O tome piše Vladmirović 28. svibnja 1754. općem providuru naglašujući kako je Ivan Nonković proglašavao seljake izdajnicima i pobunjenicima te je kaznio Matu Perića, alfira Stjepana Nikolića, Tomu Medaka i druge. Kako je postojala mogućnost da se Glavaš, koji je u međuvremenu napustio položaj

²³ ASZ, Fasc. 29, I: »Registro di varie lettere scritte alli soggetti i molto qualificati l'anno 1754. dal Rendo Pre Luca della nobil famiglia con: Vladmirovich da Narenta«, L. 1.

²⁴ ASZ, Fasc. 29, I, 3.

²⁵ Vladmirović piše da se Grimani nije obazirao na strastvene »chiacole« protiv njega nego je čak na audijenciji predbacio njihovu advokatu Antunu Giustiju što mu to iznosi.

kancelara, ponovno vrati u Neretvu, Vladmirović je molio providura neka to ne dopusti. Seljaci su borbu protiv Nonkovića povezali i s borbom protiv Slivljana Kneževića i Dragobratovića koji su ribarili pred Kominom i Norinom. Za svog su prokuratora seljaci izabrali Tomu Marinovića, a i samog Vladmirovića. Harambaše Jure Dučić, Lovro Čupić, Josip Batinović i druga šestorica došli su u Zaostrog i zamolili tadanjeg starješinu Kačića Miošića neka pusti Vladmirovića u Veneciju da bi s Marinovićem vodio njihovu parnicu.

Međutim, Vladmirović je bio u jednako teškim neprilikama kao i seljaci. On je 16. travnja 1754. u naglosti napisao oštro pismo biskupu u kojem ga je pozivao i prijetio se pravednim božjim sudom.²⁶ Biskup je »smutljivca« Vladmirovića, preko opata Kačića u Veneciji, tužio samom Savjetu X. Stoga je Luka, piše iz Zaostroga općem providuru 8. srpnja,²⁷ morao otputovati u Veneciju da se opravda, a dobio je od providura pismenu preporuku prokuratoru s. Marka Zenu. Slično piše i providurovu tajniku (primiceriju) Franji Egidi.²⁸

I tako se Vladmirović našao pred najvišim mletačkim sudom čim se iskrcao u Veneciju, koji je osudio i njegova subrata Filipa Grabovca. Suci nisu ni saslušali Luku nego ga s pismom uputili natrag u Dalmaciju općem providuru. Vladmirović je bio predan paronu Marku Morici iz Maloga Lošinja da ga odvede u Zadar. Lađa je, tjerana povoljnim vjetrom — opisuje Luka — u zoru 4. rujna stigla u Poreč i sutradan oko 15 sati u Kvarner, ali su zbog bure ostali u Premaduri, na rtu Istre, četiri dana, a zatim stigli u Mali Lošinj. Na zadanu riječ paron je dopustio Luki da se iskrca, iako ga je prema naredbi morao držati zatvorena u lađi. U Lošinj su ostali 16 dana, a zatim krenuli prema Zadru. Tu ga je Marko predao kapetanu (Capitan grande) koji ga je neljubazno primio. Kako se opći providur nalazio u Splitu, Vladmirović je neko vrijeme ostao u Zadru, u samostanu.²⁹ Lađicom kapetana Paravije Luka je stigao u Split gdje ga je nakon dva dana primio Grimani. On mu je predbacio što je napisao nedostojno pismo biskupu a morao je znati da biskupima i sam senat piše pisma puna poštovanja. Kako je znao da je sve drugo plod mržnje i osobnih obračuna, Grimani je zatražio od Luke da ode u Makarsku i da se izmiri s biskupom. Luka se, doduše, pokorio i na stepenicama kuće filipina u Makarskoj zatražio od biskupa izmirenje. Međutim, odmah je došlo do oštih riječi i — piše Vladmirović — biskup je oko 23 sata barokno obučen u košulju s kratkim plaštem (mozetta con biretta), okružen šestoricom vjernih filipina, zatražio pismeno od općeg providura da se Vladmirović makne iz biskupije jer će ga inače »činiti da umre ozlojeđen zbog tisuću lakoumnosti«. Grimani je tako i postupio. Za-

²⁶ ASZ, Fasc. 29, I, 1'.

²⁷ ASZ, Fasc. 27, I, 3.

²⁸ ASZ, Fasc. 27, I, 3—3'.

²⁹ Zajedljivi Vladmirović piše kako je iz Venecije stigao inače poznati o. Andrija Staničić, reč. Šare, rodnom iz Sumartina i odmah unajmio konja kod Baje Lovrića iz Sinja te odjahao na Visovac gdje se nalazio provincijal Grgur Despot. Tu je Staničić u tajnosti konkurirao na dva lektorata: generalni i seksenalni. Uspio je jer je, tobože, Vladmirović bio spriječen u Zadru »in fatti segui ogni cosa cosi, e l'inuidia fù compita e n'ebbe il suo luogo« — zaključuje samopouzdan Luka.

tražio je 24. listopada od provincijala da Vladmirovića premjesti u daleki Karin, što je i izvršeno.³⁰

Na putu u Veneciju Vladmirović je, kako piše, sastavio uputu interventu Antunu Misturi te u njoj izložio narodna prava na ribolov u Neretvi. I zbilja, 25. srpnja u Makarskoj su harambaša Opuzena Jure Dučić p. Mije te harambaša Komina Lovro Čupić p. Tome ovlastili pred notarom Tomu Marinkovića i Antuna Misturu da vode njihovu parnicu protiv vice-nadintendanta Ivana Nonkovića i drugih.³¹ Ti drugi bili su Slivljani Knežević i drugovi. Da bi se osvetio harambašama, Nonković ih je još 18. srpnja tužio da nedjeljom ne vježbaju svoje banderije nego da bune narod.³²

I nakon tjeranja iz Venecije i kažnjavanja izgonom Vladmirović je u svojim pismima preporučivao pravednu borbu neretvanskih seljaka. Tako 10. listopada³³ piše Zenu da će sudbeno tražiti tko je pobunio seljake zbog ribolova, on ili Glavaš i Nonković. U pismu (20. XII) Petru Coriru³⁴ proširuje tu optužbu i na biskupa iznoseći da su kanonici upotrijebili novac i potrošili 170 cekina da dobiju »pošte« u Neretvi.

Spor je u Veneciji došao pred Vijeće 40. Prema ustaljenoj praksi zatražene su informacije od Magistrata nad novcem (Magistrato deputati et aggiunti alla provision del dinaro), a ujedno i od Magistrata »alle rason vechie«, koji je uređivao posjedovne odnose. Magistrat nad novcem iznio je 17. svibnja 1755. senatu svoje mišljenje.³⁵ U njemu se iznosi kako je Magistrat »alle rason vechie« dobio od nekog dvije molbe za dobivanje »pošta« na Neretvi u rukavu Norin obećavajući da će godišnje plaćati državnoj blagajni 4000 dalmatinskih lira. Vladmirović je u svojim bilješkama napisao kako je u Veneciju stigao kanonik Glavaš s Lunardom Guistijem, nećakom Glavaševa advokata Antuna, i da su predali Magistratu molbu da će plaćati 1000 dalmatinskih lira ako lovišta pripadnu Ivanu Nonkoviću.

Međutim, nakon predaje tih molba Magistrat »alle rason vechie« zatražio je 12. rujna 1754. podatke od makarskog providura Antuna Dolfina. On je 14. studenog obišao krajeve oko Norina i izvijestio³⁶ da je država uvijek dopuštala ribolov na Neretvi jedino stanovništvu Krajine, osim ušća rijeke koje je prepušteno porodici Mussuri. Pa ipak, u Prunjaku, blizu kuće Mate Perića uživali su pravo ribolova spomenuti Knežević, Kadijević, Dragobratović i Zanović zbog čega je bio trajni spor. Na istom položaju, Prunjaku ili Mislini i Jezeru, dobila je lovišta i porodica Mussuri 1733. god. Zbog toga je došlo do spora pred Vijećem 40 i ono je poništilo tu investituru a narodu priznalo isključivo

³⁰ *Provincijalni arhiv u Splitu*, Fasc. 13. *Spisi prov. G. Despota*. Sačuvano je originalno pismo Grimanijevo u kojem traži da se zbog mira i zadovoljstva samog Vladmirovića premjesti u Karin što je provincijal dekretom 7. XI iste godine i izvršio (Fasc. 12, 38').

³¹ *HAZ, Stari makarski arhiv*.

³² Isto.

³³ *ASZ*, Fasc. 29, I, 4.

³⁴ Isto.

³⁵ *Stampa publico assuntor di giudizio contro il popolo di Narenta*, 28—38. U toj su Stampi dokumenti od 1686. do 1786. god., a skupljani su zbog borbe oko plaćanja travarine u Neretvi.

³⁶ *HAZ, Stari makarski arhiv*.

pravo na ribolov. Te je obavijesti Dolfin uputio u Veneciju 13. prosinca s ostalim dokumentima.

Magistrat nad novcem naglasio je u spomenutoj relaciji senatu još i to da na području Neretve žive 3452 duše od malo zemlje i ribolova od kojeg daju komori desetinu, a oslobođene su od drugih nameta. Te su se obavijesti slagale s onima što su ih iznijeli pučki interventi i stoga se Magistrat založio za seljake, a protiv malobrojnih pojedinaca koji sitnim isplaćivanjem državnoj komori pokušavaju iznova ono što su prije drugi bezuspješno nastojali kupiti, to jest privatno pravo nad ribolovom što bi osjetno bilo na štetu toga siromašnog pograničnog naroda.

Zbog tih ekonomskih, a i političkih, uzroka Magistrat je ponovno 22. svibnja iznio konačno svoje mišljenje smatrajući da bi seljacima trebalo dopustiti iskorištavanje rijetkih šuma i pašnjaka, ali uz plaćanje travarine (herbatika), zbog čega je jednako dolazilo do nereda. Magistrat je naglasio kako »velika očinska državna ljubav« mora zaštititi narod »ako se želi sačuvati podložnik usred veoma teških poteškoća i veoma velikih zamamljivih ponuda turske drskosti«, jer su osmanlijski feudinci mamili narod na bolje zemlje nego što su bile u Neretvi.

Istog dana (22. V) mletački je dužd Franjo Loredan u Vijeću umoljenih, a u ime senata, izdao ispravu (dukal).³⁷ Njom je potvrdio narodu Poneretavlja da na Neretvi i njezinim rukavima (Norinu) uživa slobodu ribolova uz plaćanje 294 dukata godišnje splitskoj komori da bi tako osjetili »novi dokaz očinske brige i naklonosti senata prema njima koji će sigurno u prigodama pružiti nove dokaze svoje vjernosti i pokornosti našem Gospodstvu«.

Time je mala epizoda društveno-ekonomske borbe oko slobode ribolova u polovici XVIII st. na Neretvi završena. Ostalo je stanje kao i prije spora. Seljak je ribom nadoknađivao svoj životni minimum. Istina, domaćim je pojedincima zabranjeno upletanje u to pravo seljaka, ali je strana porodica Mussuri i dalje držala prostrano ušće Neretve.

Završili bismo ovaj mali prikaz zanimljivim prijedlogom osebujnog Vladimirovića. On je u jednom svom radu iznio kako bi trebalo u Neretvi sagraditi kuću gdje bi se čuvali originalni spisi privilegija, a ujedno bi mogla služiti putnicima za loših vremena kao sklonište, ali i kao neka vrsta zadruge gdje bi se polagao novac dobiven od riba i šuma te za nj kupovalo žito koje bi se siromašnom narodu u potrebi dijelilo.

---

³⁷ HAZ, *Spisi op. prov. F. Grimaniya*, III, 92'.

Zusammenfassung

EIN BEITRAG ZUM ÖKONOMISCH-SOZIALEN KAMPF DES UNTEREN
NERETVA-GRENZGEBIETS UM DIE AUSNUTZUNG DER FISCHEREI MITTE
DES 18. JHS

Venedig brachte während des Moreakriegs (1684—1699) neue Einwohner aus der Herzegowina in die unbesiedelten Gebiete des Neretva-Tals. Die Republik wollte diesen Leuten Land geben — nach der bereits gebräuchlichen Praxis: zwei Kämpfe pro Kopf. Es gab jedoch nicht genügend Land. Daher befreiten die staatlichen Behörden die Neretvaner Bauern von der Bezahlung der Hutweide- und Waldsteuer und zugleich bewilligten sie ihnen freien Fischfang in der Nähe der Häuser bei Entrichtung des Zehnten an die Staatskasse. Obwohl die Repräsentanten Venedigs zur Zeit der Besetzung des Neretva-Grenzgebiets die Absicht hatten, einzelnen Personen Fischereigebiete an der Neretva und an ihrem Armen zu geben, mussten sie davon absehen, um Nahrung für die Einwohner sichern zu können. Sie erlaubten das Fischen nur in Ausnahmefällen, wie z.B. der in Split angesiedelten Familie Mussuri von der Insel Kreta. Einige versuchten trotzdem, die Fischereigenehmigung zu erhalten, doch die Bauern gingen mit ihren Protesten bis zu den höchsten venezianischen Behörden, die gewöhnlich auf ihre Bitten eingingen.

Die grössten Unruhen brachen in den fünfziger Jahren des 18. Jhs aus, als der Superintendent Ivan Nonković auf Anraten des Kanonikus Ivan Glavaš in Makarska den um die Festung Norin lebenden Bauern das Fischereirecht nehmen wollte. In diesen Streitfall schaltete sich auch der Pfarrer von Opuzen, der Franziskaner Luka Vladmirović, ein: er verteidigte die Bauern nicht nur gegen Nonković, sondern auch gegen den Bischof von Makarska und das Domkapitel, die vom Staat grosse Bodenflächen im Neretva-Gebiet erhalten hatten. Luka wurde vom Bischof (kirchlich) bestraft und musste sich in das Kloster Zaostrog zurückziehen. Die Bauern baten ihn, sie in Venedig zu vertreten, was er dann auch tat. Doch zur gleichen Zeit, als Luka nach Venedig reiste, um die Bauern zu verteidigen, wurde er vom Bischof wegen eines beleidigenden Briefes angeklagt, und sobald er an Land gegangen war, musste er sich dem Rat X, dem obersten venezianischen Gericht, stellen, das ihn aus der Hauptstadt verbannte. Luka musste vor den Proveditore commune treten, und dieser riet ihm, sich mit dem Bischof auszusöhnen. Da es zu dieser Versöhnung nicht kam, wurde Luka auf die Anklage des Bischofs und auf die Forderung des Proveditore commune in das weitentfernte Kloster Karin verbannt. Luka arbeitete auch weiterhin an dem von den Bauern angestregten Prozess. Dieser wurde im Jahre 1755 gewonnen, und der Doge liess am 22. Mai eine Urkunde ausstellen, mit der er den Bauern bei Bezahlung von 294 Dukaten jährlich an die Kammer in Split das ausschliessliche Fischereirecht zusprach.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

ŠIDAKOV ZBORNIK

*U povodu 75. godišnjice života
prof. dra Jaroslava Šidaka
i 30. godišnjice njegova uređivanja
»HISTORIJSKOG ZBORNIKA«.*

Redakcijski odbor

MIRJANA GROSS

IVAN KAMPUŠ

BOGDAN KRIZMAN

JOSIP LUČIĆ

HRVOJE MATKOVIĆ

BERNARD STULLI

Glavni i odgovorni urednik

MIRJANA GROSS

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE

